

CENTENAR OVIDIU BÂRLEA

Iași, 1980

Foto: I.H.C.

Sunt încântat și entuziast în gradul cel mai înalt de drumul Dvs. mereu ascendent pe ogorul folclorului românesc, pe care-l ridicați la o treaptă comparabilă cu nivelul investigațiilor de același gen al streinătății celei mai avansate. Dvs. sunteți, în cel mai autentic sens, stâlpul de boltă central al etnografiei române actuale, pentru marele și complexul capitol al folclorului.

PETRU CARAMAN

SUB SEMNUL PRIETENIEI CU PETRU CARAMAN

- Două spirite alese

În toamna lui 1969 definitivam pentru tipar *Chestionarul folcloric și etnografic general*, pe baza căruia urmau să înceapă cercetările de teren, în vederea întemeierii Arhivei de Folclor a Moldovei și Bucovinei (AFMB). Făcusem ultima corectură. Cu șpalturile sub braț, mă îndreptam spre casa profesorului Caraman, din Fundacul Codrescu 1, cu care convenisem să ne întâlnim. Deschiderea porțiței a fost întâmpinată de mârâitul binevoitor al lui Brezoi, ciobănescul carpatin ce străjuia ca un cerber pe pragul de la intrare. M-a recunoscut de îndată și s-a retras alene spre interiorul cerdacului.

Clinchetul intermitent al unei sonerii vechi mi-a adus-o în preajmă pe doamna Alice, soția cărturarului. Avea fața plină de lumină, semn că era bucuroasă de oaspeți. M-a condus până la cabinetul de lucru al profesorului, așa cum făcea de fiecare dată. Etnologul era la birou, absorbit de treburile sale cotidiene. Mi-a răspuns la salut cu un zâmbet cald, ceea ce trăda o bună dispoziție pe care nu o afișa prea des.

– Știi cine m-a vizitat astăzi? Ovidiu Bârlea de la București. Folcloristul Ovidiu Bârlea. Abia ne-am despărțit. Călătoria spre ai săi, în Țara Moșilor, și a făcut acest ocol pentru a ne întâlni. Ce bucurie!

Numele folcloristului bucureștean îmi era bine-cunoscut. Întâi, pentru că se număra printre pușinii care erau bineveniți în casa ostracizatului om de știință. Apoi, pentru că mentorul meu îmi atrăsese deja atenția asupra importanței cărților pe care le publica. Una din recente sale apariții editoriale (*Metoda de cercetare a folclorului*) îmi fusese de mare folos la redactarea *Chestionarului*.

Într-adevăr, pe cei doi îi lega o trainică prietenie, deși se cunoscuseră întâmplător cu doar câțiva ani în urmă. Prin septembrie 1965, Caraman se pregătea să redacteze studiul *Legănatul, ca muncă și ritual*¹. Avea mare nevoie de informațiile existente în arhiva Institutului

---

¹ Probabil că din această cauză, atunci când am hotărât să edităm împreună un volum din studiile inedite ale ilustrului dispărut, Ovidiu Bârlea a ales să se ocupe de cel ce se intitula *Legănatul – ca muncă și ritual – reflectat în folclorul artistic, mai ales la*

de Folclor din București, însă n-ar fi apelat la serviciile lui Mihai Pop, aflat în fruntea institutului, nici în ruptul capului. Îl dezamăgise prea tare, pentru a mai putea să dialogheze cu el. S-a dus la institutul respectiv doar atunci când prietenul său clujean Ion Mușlea l-a asigurat că directorul pe care nu-l agreea plecase în străinătate.

În aceste împrejurări, cel ce avea să-l călăuzească prin hățișurile întortocheate ale arhivei era șeful Sectorului de folclor literar, adică Ovidiu Bârlea. Așa s-au cunoscut. L-a însoțit câteva zile, cu o rară dăruire și competență exemplară. Mulțumit de rezultatele obținute, Caraman îi scria lui Mușlea: „L-am cunoscut pe Domnul Ovidiu Bârlea, care mi-a vorbit cu multă simpatie și stimă despre D-ta. Mi-a făcut impresia că e unul din cei mai serioși cercetători din întregul institut. Culegerea lui spectaculoasă de basme, de pe terenul folcloric, e o mărturie. Dar și ca om mi-a plăcut acest descendent al moșilor: pare cald și sincer (sper să nu mă fi înșelat). Dar, mai ales, m-a impresionat modestia lui, care-i șade atât de bine și care e o virtute rarisimă în universul parvenitismului, unde suficiența și morga de mare specialist, a mulțime de improvizați, tronează”².

Prietenia celor doi a fost traică și a dăinuit sub cele mai frumoase auspicii. Ovidiu Bârlea a continuat să-i trimită diverse surse documentare, de care Caraman avea neapărată nevoie, dar și studiile pe care le publica, fiind convins că magul din dealul Copoului era cel mai avizat lector. Și, într-adevăr destinatarul le citea cu cel mai viu interes, laudându-le sau amendându-le, după caz, cu toată franchețea care îl caracteriza. Nu supralicita niciodată valoarea studiilor citite, dar nici nu trecea cu vederea calitățile deosebite ale acestora. Judecățile lui de valoare, situate întotdeauna sub semnul deplinei obiectivități, au încununat aproape toate contribuțiile științifice ale folcloristului bucureștean.

Când a primit *Poveștile lui Creangă*, cartea despre care știa de mult că urma să apară, Caraman a fost cuprins de sentimente contradictorii: pe de o parte, se bucura de izbânda prietenului său, dar pe de alta, și-a dat seama că un proiect la care lucra de multă vreme va trebui abandonat. Pentru că, în bună parte, ideile pe care le avea se intersectau cu cele din

---

popoarele din orientul și sud-estul Europei. Tergiversările Editurii Junimea din Iași însă, dar și graba cu care un destin advers l-a smuls dintre noi l-au privat de bucuria de a-și vedea lucrul împlinit. Volumul a apărut în anul 1997.

² Petru Caraman, *Correspondență*, vol. I. *Scrisori trimise*. Ediție îngrijită de Ion H. Ciubotaru și Remus Zăstroiu. Introducere și notă asupra ediției de Ion H. Ciubotaru, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2016, p. 386.

lucrarea lui Bârlea. După cum ne arată și titlul³, studiul său ar fi avut o respirație mult mai largă și, poate, un mai înalt grad de inedit. Câteva mii de fișe, adunate de-a lungul anilor, au fost date uitării. Pe baza lor, cărturarul ar fi vrut să arate că Ion Creangă este „un copac de munte, ale cărui rădăcini viguroase sunt adânc împlântate în folclorul românesc și, prin el, are aderențe intime cu folclorul multora dintre popoarele lumii, în special cu acelea situate în aceeași zonă a continentului nostru”⁴.

Cam la fel s-au petrecut lucrurile și în cazul studiului pe care Ovidiu Bârlea i l-a închinat lui Ion Budai-Deleanu⁵. Tema îl preocupase pe învățatul moldovean încă din anii premergători celui de al Doilea Război Mondial. De data aceasta, maldărele de conspecte, extrase dintr-o bibliografie impresionantă, erau dublate de redactări parțiale, precum: *Demonologia populară română ca sursă de inspirație în Țiganiada* ori *Semnificația satirică a Țiganiadei*. Erau pietre șlefuite din când în când, pe temelia cărora urma să se înalțe edificiul, adică opera intitulată *Țiganiada, ca monument satiric al autocunoașterii pe plan etnic și, totodată, ca monument de genială sublimare a unei teme autohtone*⁶. Dar și această operă a fost părăsită, oricât de mare era ispita de a o continua. Câteva direcții de abordare și-au găsit, totuși, locul în două dintre lucrările savantului, apărute postum⁷. În semn de omagiu, cel de al doilea volum a fost pregătit pentru tipar, cu studiu introductiv, de același prieten devotat.

Am apelat la cele două exemple, pentru a arăta că intelectualii adevărați, spiritele alese, nu se întâlnesc doar în ambianța traiului de zi cu zi, ci și în planul superior al ideilor. Coincidențele la care ne-am referit au fost discutate de cei doi deschiși, fără a umbri câtuși de puțin elevata lor colaborare profesională.

Ovidiu Bârlea a continuat să-și viziteze prietenul din urbea moldavă, petrecând cu el clipe de neuitat, în cabinetul de lucru al etnologului – răsfoind și comentând studiile inedite ale acestuia – sau prin împrejurimile pitorești ale orașului de pe cele șapte coline. Abia

³ *Fenomenul Creangă în raport cu folclorul și cu procesul de creație folclorică*. V. Ion H. Ciubotaru, *Petru Caraman, destinul cărturarului*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2008, p. 484-485.

⁴ Ion H. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 485.

⁵ Ovidiu Bârlea, „Folclorul în Țiganiada lui I. Budai-Deleanu”, în vol. *Studii de folclor și literatură*, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. 497-567.

⁶ Ion H. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 486.

⁷ *Ibidem*.

întors acasă, după o călătorie în capitala Moldovei, folcloristul bucureștean îi scria: „Mi-a rămas Iașul la inimă mult mai mult decât mi-aș fi închipuit... Și Iașul, și Ciricul cu lacurile lui împădurite”⁸. La rândul său, Caraman îl asigura de cea mai caldă ospitalitate: „Vă aștept cu deosebită plăcere. Camera de oaspeți vă stă cu brațele deschise la dispoziție, pentru cât timp vă e voia”⁹.

Spre sfârșitul lui noiembrie 1976, cei doi s-au întâlnit pentru ultima oară. La îndemnul reputatului lingvist Gheorghe Ivănescu, șeful Comisiei de antropologie și etnologie, am organizat la Iași Simpozionul *Particularități ale culturii populare din Moldova*. A fost un adevărat eveniment. Caraman a vorbit despre *Rolul Moldovei în mișcarea folclorico-etnografică a României*, iar Bârlea s-a ocupat de *Problematika specificului folclorului din Moldova*. Manifestarea s-a desfășurat în sala de festivități a Academiei Române, Filiala Iași, devenită neîncăpătoare. Printre cei ce au participat la dezbateri, s-au numărat: folcloristul Ion Diaconu din Iași, precum și cercetătorii clujeni Ion Taloș, Virgiliu Florea și Ion Cuceu. Ovidiu Bârlea avea toate motivele să fie mulțumit. Alături de profesorul Caraman, îl revedea pe Academicianul Gheorghe Ivănescu (dascăli amândoi cândva la Universitatea din Timișoara) și se reîntâlnea cu mai tinerii săi prieteni transilvăneni.

Iași, 1976. Crochiu de S.C.

Cu vreo jumătate de an în urmă, profesorul Caraman primise de la Ovidiu Bârlea *Mica enciclopedie a poveștilor românești*, pe care o socotea „o mare lucrare de erudită analiză și, în același timp, de condensată sinteză a epicei noastre în proză”. Și tot în aceeași scrisoare, îl aureolează cu cel mai frumos elogiu, intuind poate că avea să fie și ultimul: „Sunt încântat și entuziast în gradul cel mai înalt de drumul Dvs. mereu ascendent pe ogorul folclorului românesc, pe care-l ridicăți la o treaptă comparabilă cu nivelul investigațiilor de același gen al streinătății celei mai avansate. Dvs. sunteți, în cel mai autentic sens,

⁸ Petru Caraman, *op. cit.*, vol. II. *Scrisori primite*, p. 35.

⁹ *Ibidem*, vol. I, p. 58.

stâlpul de boltă central al etnografiei române actuale, pentru marele și complexul capitol al folclorului”¹⁰.

Bucureșteanul îi va fi trimis, probabil, și următoarele scrieri ale sale, *Poetică folclorică* și romanul *Șteampuri fără apă*, apărute amândouă în anul 1979. Cărturarul ieșean însă era prea chinuit de boală, pentru a se mai comporta ca în zilele bune. Dacă i-a confirmat sau nu primirea darului, nu avem nici un indiciu.

• Sfătuitor și părtaș la recuperarea unei opere postume

În acea toamnă timpurie, când i-am călcat pe urme, cum se spune, în casa profesorului Caraman, mentorul meu – care tocmai mă aștepta cu *Chestionarul* – i-a spus lui Ovidiu Bârlea câte ceva despre intenția ieșenilor de a efectua o cercetare sistematică a culturii populare din Moldova. N-a părut prea interesat de subiect. Fiind pe picior de plecare, s-a mulțumit să observe doar că proiectul i se părea cam ambițios și anevoie de îndeplinit în împrejurările de atunci. Prietenul său, dimpotrivă, era cât se poate de optimist. La sfârșitul discuțiilor pe marginea ultimelor retușuri pe care le făcusem, cărturarul a adăugat:

– După ce-l tipărești, să-i trimiți un exemplar și domnului Bârlea. Părerea lui ți-ar putea fi de mare folos. Și mi-a dat adresa folcloristului.

Nu i-am trimis *Chestionarul* prin poștă, ci m-am decis să i-l duc personal. I-am scris doar pentru a-i cere permisiunea de a-l vizita acasă, rugându-l să-mi indice și ora potrivită, ceea ce a făcut cu mare promptitudine. Așa că, în primăvara anilor șaptezeci¹¹, treceam podul Dâmboviței, în căutarea străzii Sfinții Apostoli 10. Nu mi-a fost prea greu s-o identific. Întâlnirea fusese stabilită pentru orele douăzeci și tot la aceeași oră aveam să-l vizitez ani de-a rândul. Chiar și atunci când, printr-o întâmplare fericită, se mutase la bloc, într-o garsonieră. Noua locuință avea unele avantaje, dar spațiul mi s-a părut întotdeauna mai mic decât cel pe care fusese nevoit să-l părăsească.

Locuința din Sfinții Apostoli se afla într-o clădire veche, fără etaj, ce părea să dănuie din perioada interbelică. Va fi fost, probabil, o casă de oaspeți sau, poate, un cămin bisericesc, având în vedere că pe același culoar stăteau vreo cinci-șase locatari. Pe dinafară nu arăta chiar rău. Era acoperită cu tablă neagră, bine întreținută, avea ferestrele înalte,

¹⁰ *Ibidem*, p. 66-67.

¹¹ O formă restrânsă a acestui comentariu a apărut în revista „Discobolul”, Alba Iulia, anul XI, nr. 121-123, 2008, p. 206-211.

cu două canaturi, iar în partea din față se întindea o mică ogradă, ce începea să fie acoperită de iarbă verde. Spre latura sud-vestică a curții se zăreau câțiva arbori abia înmuguriți.

Ca să ajungi la camera profesorului, străbăteai un hol scufundat în beznă, cotropit de toate miasmele posibile. Numărul așa-zisului său apartament putea fi ghicit doar prin faptul că nu avea câine. În rest, de peste tot se auzea lătratul greoi și răgușit, ritmat și agresiv ori schelălăit al potăilor, de toate soiurile și mărimile. Câinii îți săreau în cale, fără ca stăpânii lor să schițeze vreun gest pentru a-i potoli. Din când în când se deschidea câte o ușă, lăsând să se vadă chipuri încruntate, care întrebau neliniștite: „Pe cine căutați?”

Față de acest adevărat traseu inițiativ, încăperea lui Ovidiu Bârlea devenea dintr-o dată deosebit de agreabilă. În acea ambianță total ostilă, dominată de incertitudini, locuința învățatului părea într-adevăr, un spațiu consacrat. O cameră înaltă, foarte îngrijită, cu pereții căptușiți de cărți și o fereastră mare, zăbreliată, ce dădea spre Strada Sapienței. Într-o parte se afla un pat simplu, acoperit cu o velință, și soba de teracotă cu gaz metan, singurul confort de care dispunea chiriașul.

Mai spre mijlocul odăii, între sobă și fereastră, era așezată o masă solidă și două scaune: unul pentru cel ce lucra și al doilea la dispoziția eventualilor oaspeți. Câteva tomuri deschise, un mănunchi de fișe și o pagină scrisă pe jumătate, trădau întreruperea unui proces de creație. La mijlocul mesei, se afla o lampă de douăsprezece focuri, ce răspândea în jur o lumină palidă, tot mai difuză pe măsură ce depășea perimetrul învecinat. Mai târziu, după aproape un deceniu, am constatat că pe masă se aflau două lămpi, de aceeași mărime, ale căror burluie afumate erau șterse cu grijă de savant în fiecare seară. Ceea ce nu putea fi însă evitat era mirosul de petrol, care stăruia constant în toată camera.

Gazda era un om de statură mijlocie, bine legat, cu ochelari semifumurii, pe care și-i potrivea mereu printr-un gest reflex. Purta părul pieptănat într-o parte, vorbea graseiat, iar pe chipul său aspru se puteau desluși urmele unui zâmbet binevoitor. Își suflecuse mânecile cămășii până la coate, asemenea cosașilor din zona Apusenilor, semn că era pornit pe lucru temeinic și de durată.

I-am dat *Chestionarul*, dar nu mi s-a părut că l-ar fi interesat în vreun fel. L-a răsfoit de câteva ori, oprindu-se asupra unor întrebări, după care l-a așezat pe masă, însoțindu-și mișcarea de un „mda”. S-a întors apoi spre mine:

– Lăsați-l aici!

Mă așteptam la o ploaie de întrebări privitoare la demersul științific pe care urma să-l inițiez. Nu m-a întrebat nimic. S-a interesat de sănătatea profesorului Caraman, de obligațiile pe care le aveam la *Dicționarul literaturii române* și cam atât. Mi-a fixat apoi o altă întâlnire, peste vreo trei zile, recomandându-mi să nu mai vin direct, ci să-l avertizez, prin câteva bătaii în geamul dinspre Sapienței, pentru a-mi ieși în întâmpinare.

Am plecat gândindu-mă la cel pe care tocmai îl vizitasem. Nu puteam să evit o seamă de comparații, care îmi erau la îndemână. Dorind să migălească în tihnă la ctitorirea operei sale, era nevoit să ducă o viață de ascet. *Mutatis-mutandis*, el reconstitua – acolo, în inima Bucureștilor –, ritmul hărniciei țărănești de acasă. Nu lucra în condiții dintre cele mai vitrege, pentru că ar fi avut „ciudățeniile” lui, după cum încercau să acrediteze unii sau alții, ci pentru că vremurile și lumea în care trăia îi erau întru totul potrivnice. Scria la lumina lămpii, pe un colț de masă, cu un creion pe care îl tot ascutea, până ajungea să-l fixeze într-un prelungitor. După ce redacta o formă, revenea iar și iar asupra textului, căutând să-i dea șlefuirea perfectă. Așa s-a zămislit remarcabila sa operă științifică și literară, de primă însemnătate în cultura noastră.

Și pentru a nu mai lăsa loc speculațiilor de tot felul, trebuie spus că Ovidiu Bârlea a acceptat locuința din Sfinții Apostoli întrucât nu i s-a oferit una mai bună. Iar dacă a ajuns să înlocuiască lumina electrică cu lampa de petrol, el care avea probleme cu ochii și cu respirația, n-a făcut-o pentru că ar fi avut nostalgii rustice. A recurs la această soluție extremă din cauza răutății colocatarilor, care complotau împotriva lui, dublându-i și chiar triplându-i nota de plată a curentului la fiecare sfârșit de lună sau de trimestru.

Monotonia zilnică a documentării și redactării era întreruptă de întoarcerile anuale în Țara Moșilor, acolo la Bârleștii Mogoșului sau în alte regiuni transilvane, spre care se simțea atras. Mergea acasă în preajma Sânzienelor, pentru a-și ajuta fratele mai mic și alte rubedenii la strânsul fânului. Timp de o lună, uita de toate îndeletnicirile sale cărturărești, descătușându-și instinctele patriarhale, pe care le lăsa să se manifeste fără nici o opreliște. Cunoștea bine folclorul din părțile locului și cânta bucuros alături de cei apropiați. Iar câte o dată își dezvăluia și talentul, ascuns, de *jucăuș* fără pereche. O spune și consăteanul său Aurel Ungurean, cu vreo șapte ani mai tânăr: „Aduna oameni aicea și le câștiga muzicanți, îi distra pe oameni. Un om mai

distrator nu ezista aici la noi”¹². Se reîntorcea apoi la București cu sufletul priment. În serile lungi de iarnă, când îl podidea dorul de ai săi, lua acordeonul dintr-un colț tănuuit al odăii și cânta pentru sine câteva *țarini* de pe meleagurile natale.

Cele trei zile dintre prima și a doua întâlnire au trecut repede. M-a invitat să iau loc în fața lui și, preț de câteva secunde – care mi s-au părut o veșnicie –, m-a fixat cu privirea fără să spună nimic. Clipele de tăcere s-au încheiat cu același „mda”, rostit de două ori. Apoi a început discuția, agitând *Chestionarul*, o carte de vreo 250 de pagini, cu copertile verzi.

– Ce pot să spun? Mi se pare o aventură!

Afirmația a fost explicată, de îndată, cu argumente dintre cele mai convingătoare. Și imediat au început să curgă întrebările: unele calme, binevoitoare chiar, altele mai răstite, fără drept de replică. Cred că am stat de vorbă pe această temă cam o oră și ceva. La un moment dat, m-a întrebat:

– Profesorul Caraman ce zice?

– Ce să zică? Mă încurajează.

– Da? Atunci vă încurajez și eu, dar la drum să știți că plecați singur. Mergeți mai departe, să vedem ce iese.

Nu știu despre ce am mai discutat în seara aceea. Eram pur și simplu istovit. Ceea ce mi-a rămas însă întipărit în minte era disponibilitatea lui de a discuta cu mine toate problemele cu care mă confruntam. Și n-au fost puține. Am profitat din plin de sfaturile lui.

Peste ani, când AFMB prinsese deja contur, l-am invitat la Iași, pentru a vedea cum merg lucrurile. A cercetat atent toate documentele supuse analizei, interesându-se de fiecare amănunt. La sfârșit și-a exprimat deschis mulțumirea. A fost unul dintre puținii folcloriști care s-a bucurat sincer de izbânda micului colectiv de la Iași. Aprecierile sale au cunoscut o creștere constantă, culminând cu laudele aduse „Caietelor Arhivei de Folclor”, atunci când publicația ajunsese la volumul al patrulea.

Întâlnirile ulterioare, cam două pe an, erau favorizate de deplasările mele la Biblioteca Academiei, unde mă documentam în vederea redactării articolelor pentru *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1990*. Aveam multe discuții cu folcloristul, chiar și pe tema articolelor de care am amintit. Sfaturile sale se transformau în

¹² Avram Cristea, *Ovidiu Bârlea – un portret în efigie*, în „Discobolul”, nr. cit., p. 230.

veritabile lecții de etnologie, ținute la cel mai înalt nivel. Era un om învățat și avea darul de a se opri asupra lucrurilor esențiale. Biblioteca lui era de-a dreptul impresionantă. Reușise să-și procure aproape toate cărțile de care avea nevoie. Le achiziționase de la anticariate, dar și de la persoane particulare din București și din țară. Și încă un amănunt: cărțile din biblioteca sa, în totalitate, erau legate în pânză sau pegamoid de culoare închisă. Numele autorilor și titlurile volumelor erau imprimate pe cotor cu litere aurii. Deținea multe rarități bibliografice, cu care se mândrea, și nu o dată își ispitea hâtru interlocutorul cu ele:

– Ați vrea să v-o împrumut pe asta? Nu v-o dau.

Și o punea în raft la locul ei. Cu toate acestea, mi-a încredințat câteva cărți deosebite, firește, în condițiile impuse de el.

Într-una din seri, fiind mai bine dispus, m-a întrebat dacă n-aș vrea să-mi arate niște fotografii. Le păstra într-o cutie de lemn de formă dreptunghiulară, bine lustruită, pe capacul căreia fuseseră încrustate câteva simboluri geometrice, estompate de trecerea timpului. Erau acolo peste șaptezeci-optzeci de poze. Le-am văzut doar pe acelea pe care le alegea el. Mai atașat părea să fie de una în care purta haine militare. Era sublocotenent în rezervă, T.R. Înainte de a mi-o arăta, a privit-o îndelung, căzut pe gânduri. Îi răscolea amintirile, după cum aveam să află mai târziu.

A luat apoi în mână o fotografie cât o cutie de chibrituri. A privit-o vesel și a exclamat:

– Ia te uită! Eram pe teren la românii din Kirovograd.

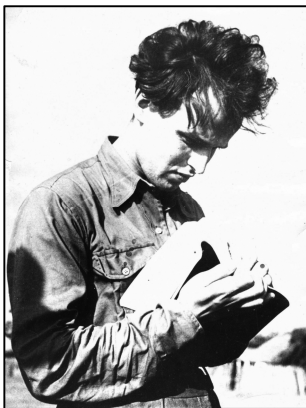
Mi-am aruncat ochii și am văzut un tânăr frumos, cu trăsături regulate și plete castanii, răvășite de vânt. Ținea strâns un caiet în mâna stângă, iar cu dreapta nota ceva foarte important, având în vedere figura lui concentrată. Fără alte comentarii, i-am spus:

– O iau cu mine. Vreau s-o măresc.

Surprins de hotărârea mea, m-a privit pe deasupra ochelarilor, adăugând:

– E singura pe care o am!

După prelucrarea imaginii în laboratorul Institutului din Iași, am făcut mai multe copii de mărimea unei coli ministeriale. Peste o lună i-o restituim, împreună cu câteva exemplare mărite. Era foarte încântat. Una din

copii, pusă în ramă, am așezat-o pe un perete din biroul meu. Etalaseam acolo chipurile celor mai de seamă folcloriști ai țării. Mai târziu, le-am oferit câte o copie unor colegi de breaslă. Și astfel fotografia de la Kirovograd a intrat într-un binemeritat circuit științific. S-a publicat însă cu o mică eroare, pe care o rectificăm acum: tânărul Ovidiu Bârlea nu se afla în Transnistria, ci la românii dintre Bug și Nipru.

Colaborarea noastră a fost rodnică și s-a întins pe parcursul a două decenii. S-a desfășurat, mai întâi, într-o singură direcție. Aflat la început de drum și cu povara unor proiecte științifice dificile, am apelat mereu la sfaturile și îndrumările lui. Mai târziu aveau să apară și semnele recunoștinței, însă niciodată la același nivel. M-am bucurat să-i fiu de folos în câteva rânduri. I-am oferit, bunăoară, mai multe informații inedite asupra unor fapte de cultură populară din spațiul moldovenesc, de care avea neapărată nevoie. Altă dată, am verificat pe teren autenticitatea unor documente folclorice scrise, asupra cărora planau unele incertitudini. Nici când însă nu am avut sentimentul că mă revanșez în vreun fel pentru binele pe care mi l-a făcut.

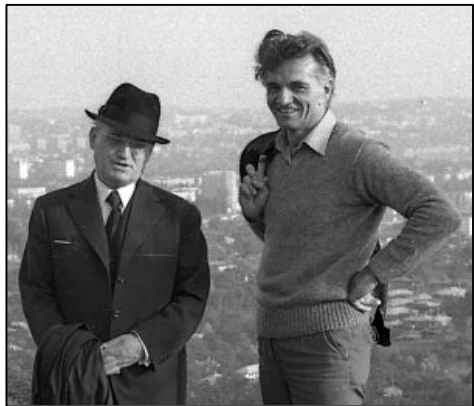
Un moment de răscruce în relația noastră l-a constituit primăvara anului 1980. La sfârșitul primei decade a lui ianuarie, plecase pe drumul fără întoarcere ilustrul cărturar Petru Caraman. Două-trei luni mi-am exercitat îndatorirea încredințată de regretatul profesor, realizând o evidență clară a tuturor studiilor pe care le lăsase în manuscris. Și nu era o lucrare sau două, ci numeroase manuscrise, însumând vreo douăsprezece mii de pagini! Elaborarea unui program editorial de o asemenea anvergură, mai ales în acele vremuri, implica strategii îndelung chibzuite. Cum la Iași nu aveam pe cine să mă bizui, am apelat la profesorul Ovidiu Bârlea. Am mizat pe faptul că marele învățat ne era apropiat amândurora. A dat curs de îndată rugăminții mele și a venit ani în șir, ori de câte ori a fost nevoie. Călătorea pe cont propriu și, de fiecare dată, rămânea în capitala Moldovei câte o săptămână. Avea rezervată o cameră de oaspeți la Universitate, iar de celelalte ne ocupam cei ce îi eram în preajmă zi de zi.

După ce s-a edificat asupra manuscriselor, a propus să le împărțim în trei categorii: unele care nu puteau trece de cenzură sub nici un chip, altele cu șanse ceva mai mari, având nevoie însă de negocieri abile, și, în fine, cele din urmă, care nu ridicau nici un fel de probleme. Am pornit la drum, așadar, cu lucrările din grupa a treia: *Colindatul la români, slavi și la alte popoare, Pământ și apă. Contribuție etnologică la studiul simbolicei eminesciene, Legănatul, ca muncă și ritual, Tehnogeneza*

meșteșugurilor și De la instinctul de autoorientare la spiritul critic axat pe tradiția autohtonă. Înainte de a fi încredințate celor ce aveau să se ocupe de editarea lor, toate aceste manuscrise au fost citite și de Ovidiu Bârlea, pentru a nu se lăsa loc interpretărilor arbitrare. Două dintre studii le-am inclus în același volum și am decis să le edităm împreună, iar ultimul s-a angajat să-l publice singur la Editura Academiei.

Tot el a avut ideea ca *Descolindatul în orientul și sud-estul Europei*, pe seama căruia se făcuse atâta vâlvă la Editura Minerva, să fie tipărit, sub formă de serial, în „Anuarul de Folclor” de la Cluj-Napoca. Spera că, în felul acesta, paginile cu pretinse probleme ar fi scăpat de ochiul neadormit al cenzurii. Stratagema n-a avut însă sorți de izbândă. După apariția capitolului introductiv, serialul a fost întrerupt. Am mai alcătuit împreună și un volum antologic din opera cărturarului, în care am reunit toate capitolele cu „asperități”. Tradusă în franceză, această culegere de studii urma să apară în străinătate. S-a muncit mult la pregătirea manuscriselor pentru tipar. Ovidiu Bârlea era însă bucuross, nădăjduind că în felul acesta textele incriminate pe nedrept vor avea o largă audiență. N-a fost să fie. Oameni obedienți, familiarizați cu compromisul, au făcut ca volumul respectiv să sufere un răsunător eșec, pe care l-am împărțit frățește.

Timpul petrecut la Iași de folcloristul bucureștean, cu atâtea sacrificii din partea lui, nu s-a redus doar la truda zilnică. Au existat și momente de relaxare. Prietenul său Caraman îl plimbase cândva prin parcul Copou, pe la bojdeuca lui Creangă, admirând viile de pe coastele Șorogarilor, sau pe dealurile împădurite ale Cericului, adăpostind lacurile de pe firul văii. De data aceasta, i-am propus să vizităm câteva locuri din împrejurimile urbei. Împreună cu istoricul literar Alexandru Teodorescu, care avea mașină, dar și avantajul de a-l cunoaște pe reputatul cercetător, ne-am dus mai întâi pe dealul Repede. Rezervația naturală, cu un farmec aparte, se află situată în extremitatea sud-estică a metropolei și are locuri de unde se poate admira panorama Iașilor, ajutându-te să înțelegi de ce i se mai spune și orașul celor șapte

Cu Alexandru Teodorescu

coline. Altă dată, ne-am dus pe culmile de pe latura sud-vestică a așezării. Acolo, am poposit îndelung la mănăstirile Cetățuia și Galata, ctitoriile lui Gheorghe Duca și, respectiv, Petru Șchiopul. Pelerinul din Țara Ardealului părea pe deplin mulțumit. Rareori l-am văzut radiind atâta bună dispoziție.

De câteva ori, am avut bucuria de a-l primi acasă. Soția, pe care o știa bine, s-a străduit să-i pregătească bucate moldovenești pe alete. El avea însă un regim alimentar de la care nu se abătea. S-a înfruptat doar din mâncărurile care îi priiau. L-au ispitit, în schimb, cireșele de Comarna, un soi de fructe „dolofane” – cum ar fi zis Caraman –, pe care le considera delicioase. Altă dată, i-am pus pe masă un blid cu faimoasele cireșe *pietroșele*. Negre, puțin mai mici decât cele altoite, și cu o aromă aparte. Gustându-le, mi-a zis că erau și mai pe placul lui, întrucât îi aminteau de cele din livada părintească. Dacă soția trebuia mai mult pe la bucătărie, o apostrofa de îndată:

– Poftiți de prânziți, că nu sunteți albaneză! Numai la ei bărbatul stă la masă cu oaspeții, iar femeia mănâncă pe unde apucă.

S-a scris și, mai ales, s-a vorbit mult despre Ovidiu Bârlea. Mi-am dat seama însă că unii au făcut-o în totală necunoștință de cauză. Când îi câștigai încrederea, aveai plăcuta surpriză de a descoperi, dincolo de aparenta rigiditate a savantului auster, o persoană deosebit de agreabilă, gata să-și reverse prea-plinul sufletesc.

Mi-aduc aminte, de pildă, cu câtă emoție a relatat la Iași, într-un grup de prieteni, cum a fost luat prizonier de soldații sovietici, după armistițiul de la 23 august 1944. Se întorcea de pe front și, din prudență, evita orașele mari. Trecuse de Ruginoasa, o așezare de pe Valea Siretului, și se îndrepta spre Pașcani, cu gândul de a lua un tren spre Ardeal. S-a așezat să poposească pe o bancă din spatele gării. În timp ce îmbuca din puținele merinde pe care le mai avea, vorbea nemțește cu un camarad. N-a trecut mult și s-au trezit somați de o patrulă rusească. Cei trei soldați îndreptaseră automatele asupra lor. L-au luat numai pe el, motivând că era neamț. Ceva mai târziu era băgat într-o coloană de oameni tăcuți, ce mășăluiau deznădăjduiți spre Iași. Înainte de Târgu Frumos a reușit să evadeze. N-a ajuns prea departe. L-au prins și l-au adus înapoi. La intrarea în Podu Iloaiei a fugit din nou, dar iarăși l-au prins. De data aceasta l-au luat în primire mai serios, aruncându-i în față toate sudalmele pe care le proferau la adresa nemților. Ca să-i convingă că e român, a scos din raniță un volum din poeziile lui Coșbuc, de care nu se despărțise tot

timpul războiului. I l-au confiscat, după care l-au escortat cu grijă până în gară la Iași, de unde a luat drumul prizonieratului.

Faptul că peste ani ajunsese să nu mai urască orașul din inima Moldovei, se datora numai admirației pe care o avea față de profesorul Petru Caraman.

O PRIMĂVARĂ MEMORABILĂ

• Ovidiu Bârlea

În aprilie 1978, Ovidiu Bârlea ajungea din nou la Iași. Avea de verificat niște manuscrise la Biblioteca Centrală și la Arhivele Statului, dar, mai ales, se bucura că va mai petrece două-trei zile în compania profesorului Caraman. Din păcate, greu-încercatul cărturar trecea prin momente dintre cele mai dificile. Începuse să-i dea târcoale o boală cumplită, care în cele din urmă avea să-l răpună. Analizele făcute de medicii ieșeni nu prevesteau nimic bun, dar nimeni nu voia să le accepte. Mai ales profesorul, care înfruntase atâtea. Așa se face că, la sosirea oaspetelui atât de apropiat, etnologul se găsea la Cluj. Plecase să repete analizele la o clinică din capitala transilvană.

A doua sau a treia zi, când ne întorceam de la Casa Universitarilor, unde luaserăm prânzul, l-am invitat pe Ovidiu Bârlea să intrăm și pe la Institut. Voiam să-i arăt ce se mai făcuse pe la AFMB. Printre altele, amenajasem două cabine pentru copierea și transcrierea materialelor de pe benzile magnetice, dar și pentru eventuale înregistrări la sediu. Cabinele fuseseră antifonate de către specialiști de la Radio Iași.

Am intrat în prima cabină și ne-am așezat pe scaune. Oaspetele privea interesat la tot ce se făcuse acolo. Magnetofonul *Rep-6*, așezat în mijlocul mesei, cu microfonul fixat pe un trepied mic, era pregătit pentru înregistrare. L-am conectat la curent și – mai în glumă, mai în serios – i-am adresat invitatului prima întrebare.

– *Cum ați devenit folclorist?* Mă așteptam la orice. Să se ridice și să plece supărat, ori să arunce microfonul cât acolo, dacă nu și mai rău. Spre bucuria mea, și-a potrivit puțin glasul și a început:

– Ca s-o iau cronologic, eu m-am format, ca să zic așa, cam pe cont propriu. Am început de pe când eram elev. Da, eram elev la gimnaziu, în clasa a IV-a. De atunci am început. Cred că aveam vreo șaisprezece ani. Culesesem de-acolo, din sat de la mine, mai multe:

cântece, colinde, strigături... Atuncea am ales o colindă¹³ și am trimis-o la revista „Satul” din București. Și mi-au publicat-o. Într-un număr de prin 1933 mi-a apărut colinda și în altul niște strigături. Țin minte că am trimis și o descriere, destul de amplă, a obiceiului, cu costumația și podoabele¹⁴ celor ce colindau, dar nu mi-au publicat-o. Au spus că-i prea întinsă. Era o revistă pentru săteni și preferau materiale mai scurte. Și, de fapt, nici nu prea publicau folclor, mai mult materiale de popularizare. Puțin folclor. Nu era o publicație de specialitate.

– *Asta a fost debutul.*

– Mda. Un fel de botez, ca să zic așa. P-ormă, ca student. Făceam Facultatea de Litere și Filosofie la București. După ce am terminat anul II, în vara lui 1939, Anton Golopenția, care era asistent la Gusti, a început să se intereseze pe-acolo, cam cine ar fi mai bun și ar vrea să meargă pe teren. Să participe la cercetări de teren. Țin minte că Golopenția m-a pus și la o probă, așa făcea cu toți. Asta era metoda lui, nu te lua pe încredere.

– *Ce test v-a dat?*

¹³ Sub titlul *Colindă din județul Alba*, piesa respectivă a apărut în „Satul”. Revistă de cultură pentru popor, București, nr. 26, ianuarie 1933. Textul este reprodus de Jordan Datcu în vol. *Ovidiu Bârlea, etnolog și prozator*, București, RCR Editorial, 2013, p. 16. Colindul din Mogoș, comunicat de Ovidiu Bârlea, pare să fie o raritate și are o valoare deosebită. Acesta prezintă câteva aspecte inedite, în comparație cu variantele din alte zone folclorice, pe unde se performează. Este dedicat gospodarului cu trei fii, pe care îi învață îndeletnicirile tradiționale: plugăria, păstoritul și viticultura. Momentul surpriză îl constituie apariția *faurului de aur*, personaj care se cerea elogiat într-un ținut al băieșilor, urmași ai anticilor agatârși. Valoarea artistică aparte a textului provine din firescul trecerii *vinăriciului* la altă meserie – când „Tot săpând și desgropând,/ Află vână de aur/ Și să-nvață bun faur” – și din luminoasa înobilare a uneltelor celorlalți frați, datorată faurului.

¹⁴ După cum rezultă dintr-o fotografie pe care o publică nepoata folcloristului (*Corespondență Ovidiu Bârlea-Doina Blaga*. Ediție îngrijită și adnotată de Andreea Buzaș. Prefață de Ilie Moise, Alba Iulia, Editura Centrului de Cultură „Augustin Bena”, 2017, p. 198), feciorii-colindători din Mogoș – Alba poartă un ornament, deosebit de interesant, care se numește *colindă*. Ovidiu Bârlea l-a comentat într-una din cărțile sale fundamentale: „În partea de răsărit a Munților Apuseni, colindătorii adaogă la pălării sau căciuli așa-numitele *colinde*. Adică, un mănunchi de fâșii albe, din salcie sau alun înghețat, așchiate cu cuțitoaia, în forma unor panglici încârlionțate” (*Folclorul românesc*, I, București, Editura Minerva, 1981, p. 287). Prin urmare, pe lângă textul folcloric, bagheta colindătorilor și colăcelul ce se oferă în dar, termenul *colindă* se atribuie și ornamentului menționat, cam de un metru lungime. Acesta, după ce înconjoară pălăria sau căciula ca o panglică, este lăsat să atârne până la brâu, pe partea stângă a corpului.

– Mi-a cerut să fac o prezentare sociologico-etnografică a ținutului meu. El nu se limita la un sat, ca Gusti, cerceta spații mai întinse. Am făcut eu prezentarea ceea, așa cum m-am priceput, și i-am dat-o. Scrisesem mai multe pagini. I-am dat-o și a citit-o, toată. I-a plăcut. Mi-a mai pus niște întrebări, da i-a plăcut. A rămas mulțumit. Și așa am plecat pe teren pentru prima dată. M-am dus cu un coleg de la Sociologie, Retegan, îl chema, Gheorghe Retegan. Tot ardelean era și el. Ne-am dus în Ialomița, într-un sat care se chema Perieți¹⁵. După aceea, m-au cooptat în echipa care mergea să facă cercetări în Dâmbovnic – Argeș, era o plasă acolo. Tot după planul lui Golopenția lucram, el conducea. Era o cercetare de tip nou. Până atunci Școala Gusti sonda câte un sat, acuma erau mai multe.

– *Ce temă de cercetare ați avut la Dâmbovnic?*

– Am avut mai multe. La început m-am ocupat de un lăutar din Rociu¹⁶, Fane Lăutaru îi spunea. Am scris despre el în „Sociologie Românească”. După aceea, am cercetat baladele, asta a fost o treabă mai serioasă. Studiul despre baladă l-am publicat în „Revista Fundațiilor Regale”¹⁷ din 1941, în vară. Eram pe front când a apărut. M-am întors în țară în 1942. Atuncea am văzut și eu materialul publicat. Nici măcar n-am putut să fac corectura. Au scăpat câteva greșeli, dar nu sunt mari.

– *Cercetările de la Dâmbovnic au mai continuat?*

– Nici vorbă. În toamna anului 1939 a intervenit războiul, iar Institutul Social n-a mai avut fonduri ca să continue. S-au publicat rezultatele parțiale și cam atât. Dar pot să spun că la Dâmbovnic am întrezărit jaloanele. Și le-am deprins de la acest arhitect al cercetărilor de teren, care a fost Anton Golopenția. Era încă foarte tânăr, dar era cel mai pregătit. De la el am rămas cu această dublă conspectare a realității. Adică, este, pe de o parte, cercetarea materialului în sine, așa cum se făcea tradițional, și p-ormă trebuia să fie văzut raportul dintre acest material și purtător, cel care îl furniza. Și, nu în ultimul rând, rămânea

¹⁵ Rezultatele cercetărilor sunt consemnate în studiul *Perieți. un sat de muncitori agricoli din Ialomița*, apărut în „Sociologie Românească”, IV, 1942, p. 26-43. Fiind cvasinecunoscut, îl republicăm în numărul de față al „Anuarului”.

¹⁶ Studiul „*Conservatorul” de lăutari din Rociu* a apărut în „Sociologie Românească”, IV, 1942, p. 471-475. Iordan Datcu l-a reprodus în Ovidiu Bârlea, *Studii de etnologie*, I, București, RCR Editorial, 2016, p. 68-79.

¹⁷ *Procesul de creație al baladei populare române*, în „Revista Fundațiilor Regale”, anul VIII, 1 iunie 1941, nr. 6, p. 558-598. Republicat de Iordan Datcu, în Ovidiu Bârlea, *op. cit.*, p. 17-67.

de văzut cum se reflectă acest material în masele purtătoare de folclor. De văzut tot ce se întâmplă acolo, cum se diferențiază satul pe categorii de mentalități: unii repudiază folclorul, alții cultivă anumite ramuri ale lui etc.

– *Deosebit de interesante mi se par sugestiile lui Anton Golopenția.*

– Da, da. Toate aceste observații trebuiau făcute, pentru ca apoi să fii în stare să surprinzi semnificațiile, mesajul pe care îl transmite poezia sau cântecul. Asta m-a ajutat foarte mult în cercetările mele ulterioare. Am stabilit, bunăoară, trei etape ale baladei. Prima este aceea când cântecul povestește la modul propriu, copiază, cum se zice, realitatea. Faza a doua este aceea când faptul mai persistă încă în memorie, se produce cam la distanță de optzeci-o sută de ani. Luasem ca exemplu o baladă de acolo, din zona Dâmbovicului: *Radu Anghel*.

Așadar, se păstrează vag realitatea, iar pe ea se grefează anumite elemente mitice, fantastice. Acestea îi dau posibilitatea de a fi ancorată în mediul folcloric, de a fi receptată în mentalitatea populară. A treia este faza cea mai veche, unde realitatea povestită depășește cu mult un secol. Amintirea faptelor reale a dispărut total în acest caz, iar textul trăiește numai prin ceea ce a primit ca aureolă mistică, numai prin aceste elemente trăiește.

– *Alte înrâuriri nu s-au exercitat asupra dumneavoastră?*

– Ba da, cum să nu? Am învățat foarte multe din cursurile lui Dumitru Caracostea despre *balada poporană*. Și de la alții am învățat, cum ar fi Ovid Densusianu, din cărți am învățat. Aici depinde de fiecare cât și cum își însușește.

• Constantin Brăiloiu

– *Îl includeți și pe Brăiloiu printre cărturarii cu care v-ați format?*

– Desigur, am învățat multe de la el.

– *Cum l-ați cunoscut?*

– În București l-am cunoscut. De fapt, ca să fiu foarte exact, atunci l-am văzut pentru prima oară. De cunoscut, aveam să-l cunosc ceva mai târziu, când mi s-a dat posibilitatea să lucrez cu el pe teren. În București, mi l-a arătat un coleg. Trecea pe stradă și colegul meu mi-a spus: „Uite, ăsta e Constantin Brăiloiu!” Îl știa, pentru că Brăiloiu făcuse cercetări în satul lui. Da. Avea o figură impresionantă, pe care nu o puteai uita. Ținuta lui elegantă și mersul apăsat îi accentua parcă aerul

de severitate. Oricum, impunea încă de la prima vedere. Cred că fața nici nu i-am văzut-o prea bine. Purta o pălărie cu boruri largi, închisă la culoare, ca întreaga vestimentație de altfel. Avea o anume distincție, pe care o observai de îndată, chiar dacă nu o etala ostentativ. Ținea de educația lui. Avea o educație solidă, temeinică, făcută prin mai multe capitale europene.

– *Spuneți că ați lucrat cu el pe teren.*

– Da. Pe la sfârșitul verii lui 1942, cam spre toamnă, Anton Golopenția m-a trimis, cu încă un coleg, pentru o cercetare statistico-folclorică la moldovenii de dincolo de Bug. Erau mai mulți: folcloriști, sociologi, statisticieni, tehnicieni, cum se mergea atunci. Tot Golopenția organizase cercetarea și acolo. Am fost în niște sate de pe lângă Kirovograd.

– *Sate de români?*

– Sigur că da..., mă rog, de moldoveni. Erau trei așezări care mai purtau numele vechilor companii: *Vosima* (a opta), *Deviata* (a noua) și *Zecea*. Da, cea de a treia purta nume românesc, *Zecea*, așa-i spunea. Și ucrainenii îi ziceau tot așa, *Zecea*, nu... Așa se chemau cele trei localități.

– *Toate erau sate românești?*

– Unul era pur românesc: *Zecea*! Erau vreo 5000 de moldoveni acolo. Celelalte erau mixte, jumătate și jumătate.

– *Mixte cu ruși?*

– Nu, cu ucrainenii. Ruși n-am întâlnit. Poate că erau așa, răzlețiți, dar nu formau o comunitate.

Acolo a venit și Constantin Brăiloiu. La rugămintea lui Anton Golopenția a venit. Acolo a fost prima oară când l-am văzut la lucru. Și de-atunci datează toată admirația mea pentru felul în care lucra pe teren. Pășea agale pe ulițele satului, preocupat să nu-i scape nici un detaliu. Dădea binețe oamenilor, se oprea și vorbea cu ei, de parcă s-ar fi cunoscut cu localnicii de când lumea. Avea o intuiție extraordinară. Descoperea interlocutorii cei mai interesați cu o ușurință uimitoare. Începea discuția cu o întrebare banală și sfârșea prin obținerea unui volum de informații impresionant. Cine avea norocul să stea în preajma lui, avea ce învăța.

– *Se spunea că ar fi fost cam distant.*

– Mda... Avea un fel de morgă, dar asta era numai la prima vedere. Noi am stat împreună cu el vreo zece zile sau două săptămâni acolo, în acel sat, în *Vosima*. Și la un moment dat, terminându-se

cilindrii de fonograf, a mai durat până ne-au aprovizionat, am mai fumat, cum se zice. Așa că am rămas împreună acolo, numai eu cu el, am mai stat de vorbă, de una, de alta... Anton Golopenția se ocupa de problemele lui de statistică, colegul meu de chestiuni sociologice, eu mă interesam de folclor, de obiceiuri, de..., dar terminasem în ziua aceea. Am stat deci mai mult de vorbă cu el. Era un om admirabil în intimitate.

Mi-aduc aminte că am ascultat atunci niște discuri cu muzică veche. Muzică populară ucraineană, de care era pe acolo. Erau și discuri cu muzică românească, da mai multe cu ucraineană. Le asculta atent și făcea tot soiul de observații: despre voci, despre tonalități, despre armonii, despre instrumente, totul știa. Parcă făcuse el discurile alea. L-am întrebat atunci cum se explică *secunda mărită*. Și m-a luat așa ca la școală. Zice:

– Știi vreo melodie?

– Domnule profesor, la mine în sat este-o melodie de joc. Uitați așa: și-am fredonat-o imediat.

– Da, zice, îi *secunda mărită*. Și mi-a dat explicația pe loc. Nu-mi mai aduc aminte, că era prea savantă. Da.

– *Acolo, la Vosima, l-ați urmărit la lucru?*

– Sigur că da. Noi care-l ajutam, știam de la Golopenția că Brăiloiu este foarte satisfăcut când găsește pe teren doine și interpreți la cimpoi. Doinele îl interesau în primul rând; vocale, instrumentale, nu conta. Dacă erau cântate bine, adică în stilul acela arhaic, înflorea ascultându-le. Era, într-adevăr, fascinat de muzica veche. E mare lucru să fii educat în rigorile muzicii clasice apusene și să simți, cu atâta acuitate, specificul și particularitățile muzicii populare.

– *Era vreun cimpoi în satele de care vorbiți?*

– Da, și încă unul vestit în părțile locului: Vania Munteanu îl chema. Așa-i zicea lumea. El de-acasă era Ion, da oamenii îl știau de Vania. Un om de aproape 80 de ani. Am auzit noi de el, l-am căutat, era dispus să cânte, dar nu mai avea cimpoi. Lăsase de mai mulți ani cimpoiul într-o magazie, iar șoarecii îi roseseră burduful. Mai avea numai fluierule: *caraba* și *bâzoii*.

– *Până la urmă a trebuit să vă lăsați păgubași.*

– Nici vorbă. Am cumpărat o capră, am tăiat-o, carnea am mâncat-o, bineînțeles, și pielea i-am dat-o lui moșu Vania să-și facă foiul cimpoiului. A făcut el ce-a putut, a uscat pielea pe lângă sobă și a sclipuit burduful. Timpul era însă scurt și omul n-a mai avut vreme să argăsească pielea caprei. De-acuma, am venit noi la înregistrări. Da cum

pielea caprei nu fusese pregătită ca lumea, după două-trei zile mirosea ca un hoit, vă dați seama. Brăiloiu era cam bolnav. Răcise. Era foarte sensibil la schimbările vremii. Locuia la un învățător, unde făcea și înregistrările. Avea o cameră mică, fără sobă. Era sistemul acela cu cuptor în tindă și sobă în perete, ca să încălzească două odăi. Stătea deci în pat și lucra. Nu putea ieși afară, că era frig, și stătea cu geamurile închise, că se temea de curent. Lucra așa toată ziua în acea duhoare! Noi, de câte ori făcea pauză, de-abia așteptam s-o zbughim afară, să ieșim la aer curat. El, în schimb, stătea acolo de dimineață până seara. Nu exagerez.

– *Acesta era, deci, boierul Brăiloiu!*

– Da. Era, într-adevăr, descendentul unei vechi familii de boieri din părțile Olteniei, ale Gorjului mai precis. Fiind însă un boier autentic, nu simțea nevoia să arate acest lucru la tot pasul. Așa cum spuneam, el știa să se adapteze foarte ușor la împrejurări. Avea o anume mândrie, dar nu făcea uz de ea oricum și oriunde. Pe teren, era cercetător și atât. Accepta condițiile care i se ofereau. Iar dacă rezultatele muncii erau pe măsura așteptărilor, își manifesta mulțumirea și bucuria fără rezerve.

– *Cu colaboratorii cum se purta?*

– Vădea o anumită asprime, dar nu așa... gratuită, ca să se știe doar că el este șeful. Era după oameni. Fiecare avea de făcut câte ceva. Dacă îți vedeai de treabă, te lăsa în pace. Avea obiceiul să verifice tot ce lucra fiecare pe teren. În linii mari, la sfârșitul zilei, ca să îndrepte ce era de îndreptat. Dar, de regulă, când ne întorceam din anchetă, atunci ne verifica. Era o modalitate de a cunoaște tot materialul cules. Cred că era singurul care cunoștea absolut tot materialul folcloric aflat în arhiva de la București.

– *Ați umblat bine în cele trei sate?*

– Da. Mai ales în *Vosima* și *Zecea*. Vania Munteanu era din *Vosima*. Un cimpoier foarte bun. Știa multe. Cânta și cu vocea. Știa balade, colinde, cântece de armată... Da. În tinerețe fusese cioban în Crimeea. Cum vă spuneam, a înregistrat Brăiloiu o zi întreagă și nu cred că a epuizat repertoriul pe care îl cunoștea. A înregistrat lucruri deosebit de interesante.

– *Cum se manifesta Brăiloiu în timp ce lucra?*

– Când asculta anumite piese care îi plăceau foarte mult, care-l mulțumeau pe el, vedeam cum din toată ființa lui iriază muzică. Și observațiile lui de specialitate ieșeau ca niște roiuri de albine... așa ieșeau; musteau vorbele omului înțelept. Toată ființa lui se confunda cu

muzica. Și mai era ceva: avea o extraordinară capacitate de a memora piesele care îi mergeau lui la inimă. Le memora și apoi, în clipele de răgaz, le cânta. Chiar împreună cu colaboratorii. Avea o voce de tenor, foarte frumoasă, cultivată.

– *În ce mod v-a marcat personalitatea lui Constantin Brăiloiu?*

– Am învățat multe de la el. Mi-a disciplinat metoda de investigare a terenului. Știința culegerii textelor folclorice am dobândit-o, în mare măsură, de la el; atât pe teren, cât și din scrierile sale. A fost, cu certitudine, cel mai talentat și mai avizat cercetător de teren pe care l-am cunoscut. De la el am înțeles ce înseamnă sociologia produsului folcloric. Să afli totul despre creația respectivă și abia după aceea să treci la evaluarea ei. Tot de la el am deprins metoda fișelor de frecvență, a cercetării prilejurilor folclorice etc. Sub raport metodologic, îi datorez foarte mult. Și, evident, îi păstrez, pentru toate, cea mai vie recunoștință.

De la stânga la dreapta: Ovidiu Bârlea, Anton Golopenția, Constantin Brăiloiu, Gheorghe Abălașei (tehnician) și șoferul (din arhiva Sandei Golopenția)

• Ion Mușlea

– *Pe Ion Mușlea cum l-ați cunoscut?*

– L-am cunoscut cam din întâmplare, ca să zic așa. Era prin

decembrie 1949. Eram de vreo două luni la Institut¹⁸ și m-am dus la Cluj. M-am dus la Arhiva de Folclor a Academiei. Pe Mușlea îl știam dinainte, din lucrări; mai cu seamă „Anuarul Arhivei de Folclor”, publicat de el, îmi era bine cunoscut. El era sufletul acelei publicații.

Tocmai atunci lucram la un studiu monografic despre o baladă haiducească, haiducul Radu Anghel. N-a mai apărut acel studiu, e încă inedit. M-am dus să caut variante și acolo. M-am prezentat deci la Arhiva de Folclor și l-am găsit acolo pe domnul Ion Mușlea. El mă știa deja, era un om foarte informat. Publicasem până atunci două studii: unul în „Revista Fundațiilor Regale” – despre *Procesul de creație al baladei populare române* – și-al doilea, în „Sociologie Românească”, despre „*Conservatorul*” de lăutari din Rociu. Mai era și cel pe care-l publicasem cu Retegan, despre Perieți – Ialomița, da’, mă rog, ăla era de sociologie. Cu celelalte două figuram în bibliografia din ultimul volum al „Anuarului”, întocmită de Mușlea.

Foarte cordial m-a primit. S-a ridicat, mi-a dat mâna și a zis:

– Bine-ai venit aici, domnule coleg mai tânăr!

Știa să creeze o atmosferă plăcută. Pentru mine, cel puțin, așa a făcut. I-am spus ce caut și mi-a pus la dispoziție mapele cu materiale. Imediat ce am început să răsfoiesc acele caiete, mi-am dat seama că era o arhivă foarte bine organizată. Puteai să o compari cu un colț de farmacie. Toate erau puse la locul lor. Textele, cele mai multe, erau bătute la mașină și clasate după regiuni, după localități, după genuri, după... ce trebuia să știi despre materialele respective. Cel puțin, așa era mapa cu balade.

– *Aceasta a fost prima întâlnire.*

– Da. Ne-am despărțit în termeni amicali și p-ormă ne-am văzut mai des. Când mergeam acasă, la mine acolo, în Munții Apuseni, la plecare sau la înapoiere treceam pe la dânsu. M-a invitat apoi și la el acasă, i-am întâlnit familia, ne-am cunoscut mai bine și ne-am împrietenit. De-acolo am început să purtăm corespondență. Când venea la București, trecea întotdeauna pe la mine. Știam că vine și îl așteptam. Și chiar dacă nu știam că vine, mă căuta. Am avut o corespondență bogată. Nu vreau să greșesc, dar cred că de la dânsul am cele mai multe scrisori. Mai toate erau în legătură cu activitatea, cu problemele de specialitate. În felul acesta s-a consolidat legătura intelectuală dintre noi.

– *La Cluj avea un colectiv cu care lucra? Cine îl ajuta?*

¹⁸ Institutul de Folclor din București, înființat la 6 aprilie 1949.

– Nu avea pe nimeni. Institutul ăsta așa fusese organizat de la București: avea un director și un secretar. Secretarul său, Mărcuș¹⁹, fusese detașat la Arhivele Statului din București, așa că Mușlea era singur. De altfel, Arhiva a trecut atunci prin momente foarte grele. A fost o vreme când era vorba chiar s-o desființeze, s-o mute la București. Mușlea era atunci într-o situație cam nebuloasă. Și incertitudinea asta a durat până prin cinză' și ceva, când s-a remediat situația, s-a...

Mușlea a fost încadrat în colectivul acela de istorie literară și folclor, condus de Ion Breazu și, mai târziu, de profesorul Pervain. Acolo și-a continuat Mușlea activitatea la Arhivă. Nemaiprimind fondurile necesare, n-a mai lucrat cu corespondenții din afară, n-a mai difuzat chestionare. Deci, practic, și-a întrerupt legăturile cu colaboratorii din țară. De fapt, nici n-ar mai fi putut să continue investigațiile așa ca înainte.

– *În locul lui Mărcuș nu a fost angajat altcineva?*

– Nu. Mușlea era director, dar cumula și funcția de cercetător principal la Secția de folclor. Secția asta ținea de Institutul din București, care era subordonat Ministerului Culturii. Venea deci la București foarte des. Și de fiecare dată ne întâlneam, aveam discuții foarte amicale.

La un moment dat, cam prin 1956 așa, era vorba să se înființeze un post de profesor la Cluj, pentru Mușlea. Mi-a propus să vin conferențiar. Era vorba să fie o normă mare: anul I sau II cursul general, și p-ormă specializare, la alegere, în anul ultim, cum era atuncea. Eu am primit cu plăcere, dar au intervenit altele – nu e cazul să le spun acum, poate le-oî spune cândva –, și am rămas pe dinafară. De fapt, și eu și Mușlea. Așa că eu am rămas la Institut, acolo unde eram, iar Mușlea la Secția de istorie literară și folclor, la Pervain, unde era cercetător. Da.

– *Ce s-a întâmplat mai târziu?*

– Ulterior, când institutul din București a trecut la Academie, adică după 1962, a ajuns acolo și cel din Cluj. În felul acesta, Ion Mușlea a devenit șef de secție. A fost cea mai mare funcție care i se putea da. A rămas pe acest post până în anul în care s-a îmbolnăvit și a plecat. Mușlea a propus atunci să-i urmez eu la conducerea Arhivei. Am făcut toate demersurile necesare, dar s-au întâmplat niște lucruri la

---

¹⁹ Ion Mărcuș, arhivar, secretar al Arhivei de Folclor a Academiei Române. V. Iordan Datcu, *Dicționarul etnologilor români*, ediția a III-a, revăzută și mult adăugită, București, Editura Saeculum I.O., 2006, p. 577.

comisia respectivă, de care nu-mi place să vorbesc. Nu mai are rost să povestesc ce s-a întâmplat, destul că la conducerea Secției a ajuns Dumitru Pop. A cumulat. Primise cursul de folclor și i s-a dat și funcția de șef de secție la Academie. Așa s-a întâmplat.

– *Ce fel de om era Ion Mușlea?*

– Ca om, mie mi-a plăcut foarte mult încă de la început. Avea o franchețe care te surprindea plăcut. Nu umbla cu ocolișuri, nu spunea vorbe în doi peri. De fapt așa se întâmplă, omul care-i om îl simți după primele schimburi de cuvinte. Îți dai seama dacă ești cu el pe aceeași lungime de undă sau nu. Un om deschis. Era rezervat doar față de aceia care i se părea lui că urmăresc alte lucruri, față de care avea unele bănuieli. Dar chiar și cu cei pe care-i suspecta că n-ar fi chiar cum trebuie, s-a purtat întotdeauna fără cusur. N-a fost un om ascuns, cum sunt atâția. Oferea cu plăcere toate lămuririle care i se cereau. N-a ținut nimic ascuns pentru sine. La fel se purta și cu românii și cu cei din străinătate, care îi cereau informații din Arhivă. A fost un om foarte corect, exemplar!

– *Ca întemeietor al Arhivei?*

– În această privință, trebuie spus că a fost, întâi de toate, un organizator. Aceasta este, cred, trăsătura lui fundamentală. Era omul cel mai potrivit pentru a duce la bun sfârșit proiectele pe care le inițiasse. Lui îi revine meritul, pe deplin și total îndreptățit, pentru înființarea Arhivei de Folclor a Academiei. El a gândit-o și a așezat-o pe făgașul cel bun sub toate aspectele. De aceea, încercarea unora de

Ion Taloș, Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea

a-l îndepărta din fruntea acestei instituții nu a fost doar neinspirată, ci de-a dreptul imorală. El a făcut ca arhiva asta să meargă ca un ceasornic. Și mai este încă ceva de adăugat: a izbutit, cu bani foarte puțini, să facă tot ceea ce s-a făcut. S-ar putea spune chiar că Arhiva de la Cluj s-a făcut mai mult cu muncă benevolă. Colaboratorii pe care îi avea au înțeles greutățile cu care se confrunta și au venit în întâmpinarea lui.

a-l îndepărta din fruntea acestei instituții nu a fost doar neinspirată, ci de-a dreptul imorală. El a făcut ca arhiva asta să meargă ca un ceasornic. Și mai este încă ceva de adăugat: a izbutit, cu bani foarte puțini, să facă

A purtat cu aceștia o bogată corespondență²⁰, care în multe privințe a fost hotărâtoare.

– *Afară de Ion Mărcuș, cine îl mai ajuta?*

– Mărcuș era colaborator extern, cum se spune, el lucra la Arhivele Statului. Primul om pe care a putut să conteze a fost Ion Taloș. A început prin a-i fi elev, apoi colaborator și, în cele din urmă, a ajuns cercetător. A fost încadrat încă de pe când Mușlea lucra dincolo, la Pervain, la Secția de istorie literară și folclor. Acolo a fost angajat tânărul cercetător Taloș. Era foarte mulțumit de el. Încă de la început a fost mulțumit. L-a inițiat de la munca elementară: cum se face o fișă, cum se redactează, cum... Și acuma, el când ia coala de hârtie, în dreapta scrie, în stânga lasă liber, ca să poată veni cu completări. Și-mi povestea că, la început, Mușlea îi cerea manuscrisele și-i făcea tot felul de observații. Mușlea era preocupat să formeze un bun succesori, un urmaș care să ducă munca mai departe. Și l-a nimerit bine pe Taloș.

– *Cu ceilalți colaboratori la fel a procedat?*

– Așa cum a făcut cu Taloș, nu. Pentru că, în cele din urmă, Mușlea s-a ocupat de lichidarea lucrărilor pe care le avea restante. Adică erau niște ediții critice de folclor, cum a fost Pauleti²¹, Alexici²², Pitiș²³, ce-a mai avut el p-acolo. Pitiș, bunăoară, era brașovean, și îi era mai la suflet cum se zice. A dat acea micromonografie, foarte serioasă.

– *Ați colaborat cu Ion Mușlea?*

– Da. S-a întâmplat că lucrarea aceasta, ultima – care a fost într-un fel lucrarea vieții lui, ca să zic așa – să rămână neterminată. Asta cu scoaterea materialelor de folclor din chestionarele lui Hasdeu²⁴. La început, el a avut alte planuri cu acele materiale. Numai ulterior s-a decis să facă o tipologie. Lua tipul de bază, îl înconjură de toate

²⁰ V. Ion Mușlea, *Schimburi epistolare cu respondenții la chestionarele Arhivei de Folclor a Academiei Române*, vol. I: A-L, vol. II: M-Z. Ediție critică, note și studiu introductiv de Cosmina Timoce-Mocanu. Prefață de Ion Cuceu, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2014.

²¹ Nicolae Pauleti, *Cântări și strigături românești de cari cântă fetele și ficiorii, jucând*. Ediție critică și studiu introductiv de Ion Mușlea, București, Editura Academiei Române, 1962.

²² Gheorghe Alexici, *Texte din literatura poporană română*, tom. II. Ediție, studiu introductiv și glosar de Ion Mușlea, București, Editura Academiei Române, 1966.

²³ Ion Mușlea, *George Pitiș, folclorist și etnograf*, București, Editura pentru Literatură, 1968.

²⁴ Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, Editura Minerva, 1970.

variantele și arăta toate ramificațiile. Și pentru că nu și-a dat seama de la început de întindere, de vastitatea temei, plănuise, la un moment dat, să tipologizeze și materialele din Arhiva de la Cluj. A renunțat însă repede și s-a mărginit numai la Hasdeu. Toate frământările astea au coincis cu perioada când se punea problema mutării Arhivei la București, cu desființarea postului de la Cluj etc. Așa că munca asta titanică a rămas în suspensie până în ultimii ani ai vieții lui. El, între timp, s-a dedicat altor teme de cercetare, că avea atâtea, dar de tipologie s-a ocupat din ce în ce mai puțin. Și așa a rămas neterminată.

– *Cine v-a propus s-o duceți mai departe?*

– Mi-a pomenit odată chiar Mușlea, că îmi va lăsa o lucrare, dar n-am avut nici un fel de discuții în această privință. Mi-am zis că-i așa, doar un fel de îngrijorare a omului suferind. Temerile lui însă erau justificate. După ce a murit, a venit la mine Ion Taloș și mi-a adus un mesaj de la doamna Mușlea. El a murit prin iulie 1966, dacă nu mă înșel, și prin septembrie a venit Taloș la București. M-a rugat din partea soției lui Mușlea să preiau acest material și să-l duc în stare finită. Le-am promis și m-am ținut de cuvânt. Le-am spus că în 1967 nu pot, pentru că aveam altă temă de plan (lucram la *Metoda de cercetare a folclorului*), dar că anul 1968 îl voi rezerva numai lucrării respective. Și așa am și făcut. Am excerptat materialele care mai trebuiau extrase, am scris articolele care rămăseseră neredactate, am folosit și răspunsurile la chestionarele juridice, pe care el nu le văzuse și, hai-hai, m-am apropiat de finalizarea volumului. În ianuarie 1969, am fost gata și cu studiul introductiv. Am predat volumul la editură și în 1970 a apărut.

*

Cu un deceniu în urmă, m-am reîntors în aceeași cabină antifonată, unde răsunaseră cândva confesiunile distinsului folclorist. Se risipise undeva în neant acea voce graseiată, cu un timbru grav, inconfundabil, ca și parfumul acelei zile de primăvară timpurie. Așterneam cu emoție pe hârtie prețioasele lui mărturisiri. Ascultându-i vocea, priveam spre scaunul din stânga, dorind să-i reînviu prezența.

Câteva secvențe, ale memorabilei convorbiri cu Ovidiu Bârlea, le-am încredințat atunci revistei „Discobolul”, de pe meleagurile Țării Moșilor, pentru a cinsti un moment de aduceri aminte. Acum, la celebrarea centenarului nașterii sale, am decis să public întregul florilegiu, ca pe un pios omagiu.